

КЛЮЧОВА ТЕМА¹

Стаття 3

Тест на досягнення мінімального рівня суворості в контексті справи «Буїд проти Бельгії» (*Bouyid v. Belgium*)

(Останнє оновлення: 31.08.2024)

Вступ

У своєму рішенні у справі «Буїд проти Бельгії» (*Bouyid v. Belgium*) [ВП], 2015, Велика Палата прийняла новий принцип щодо жорстокого поводження з особами, які перебувають під повним контролем представників Держави. Коли йдеться про особу, яка позбавлена свободи або якій протистоять працівники правоохоронних органів, будь-яке застосування фізичної сили, яке не було викликано суворою необхідністю внаслідок власної поведінки особи, принижує людську гідність і становить порушення статті 3 (§§ 100 і 101, що розглядаються разом).

Тест досягнення мінімального рівня суворості згідно зі статтею 3

Стаття 3 Конвенції абсолютно забороняє три форми жорстокого поводження: катування, нелюдське поводження чи покарання і поводження чи покарання, що принижує гідність.

Згідно з усталеною практикою Суду, щоб підпадати під дію статті 3, жорстоке поводження має досягати мінімального рівня суворості. Суд постановив, що оцінка цього рівня є відносною і залежить від усіх обставин справи, таких як тривалість поводження, його фізичні або психологічні наслідки та, у деяких випадках, стать, вік та стан здоров'я потерпілого («*Муршіч проти Хорватії*» (*Muršić v. Croatia*) [ВП], 2016, § 97).

Щоб визначити, чи було досягнуто рівня суворості, Суд може брати до уваги інші чинники, зокрема:

- (а) мету жорстокого поводження, разом з його наміром чи мотивом, хоча відсутність наміру принизити або зневажити потерпілого не може повністю виключати можливість встановлення порушення статті 3 Конвенції;
- (б) контекст жорстокого поводження, наприклад, атмосфера підвищеної напруги та емоцій; і
- (с) чи перебуває потерпілий у вразливому становищі («*Хлайфія та інші проти Італії*» (*Khlaifia and Others v. Italy*) [ВП], 2016, § 160).

До винесення рішення у справі «Буїд проти Бельгії» (*Bouyid v. Belgium*) [ВП], 2015, цей тест застосовували незалежно від категорії поведінки, що розглядається. Отже, як постановив Суд у справі «*Ірландія проти Сполученого Королівства*» (*Ireland v. the United Kingdom*), 1978, у Суді можуть розглядатися справи, в яких «насильство, хоча воно могло засуджуватись з моральних

¹ Підготовлено Секретаріатом Суду. Не покладає зобов'язань на Суд.

Цей переклад опубліковано за домовленістю з Радою Європи, Європейським судом з прав людини та Верховним Судом (Україна) і виконано бюро перекладів «Профпереклад».

підстав і в більшості випадків за національним законодавством Договірних Держав, тим не менш не підпадало під дію статті 3 Конвенції» (§ 167).

На цій підставі, а також у контексті стверджуваного жорстокого поводження з боку представників Держави, Суд постановив, що:

- ступінь залякувань, пережитих заявником під час примусового доставлення до відділку поліції, не перевищував необхідного порогового значення (див. рішення у справах «Фока проти Туреччини» (*Foka v. Turkey*), 2008, § 61, і «Протопапа проти Туреччини» (*Protopapa v. Turkey*), 2009, § 49);
- тримання заявника в кайданках протягом чотирьох годин, що не спричинило жодних фізичних травм і не мало жодних тривалих наслідків для психічного стану заявника, не досягло рівня суворості, передбаченого статтею 3 (див. рішення у справі «Візер проти Австрії» (*Wieser v. Austria*), 2007);
- відчуття тривоги і душевне страждання, яких зазнала особа, котру доправили до відділку поліції та примусили підписатися під заздалегідь заготовленими свідченнями в той час, як її син перебував у комі, не досягли мінімального рівня суворості, передбаченого статтею 3 (див. рішення у справі «Берктай проти Туреччини» (*Berktaay v. Turkey*), 2001, § 176).

Уточнення порядку проведення тесту на досягнення мінімального рівня суворості в контексті справи «Буїд проти Бельгії» (*Bouyid v. Belgium*)

У своєму рішенні у справі «Буїд проти Бельгії» (*Bouyid v. Belgium*) [ВП], 2015, Суд відійшов від порядку проведення тесту на досягнення мінімального рівня суворості в цілком конкретній ситуації особи, яка позбавлена волі «чи, кажучи більш загально, якій протистоять працівники правоохоронних органів», в наведений далі спосіб.

Суд почав з того (див. § 100), що запровадив чітке правило: «коли йдеться про особу, яка позбавлена свободи чи, кажучи більш загально, якій протистоять працівники правоохоронних органів, будь-яке застосування фізичної сили, яке не було викликано суворою необхідністю внаслідок власної поведінки особи, принижує людську гідність і є, в принципі, порушенням права, передбаченого у статті 3 Конвенції» (курсиви додано). Цей підхід ґрунтувався на усталеному принципі, викладеному в рішенні у справі «Рібіч проти Австрії» (*Ribitsch v. Austria*) 1995, § 38.

Далі (в § 101) Суд уточнив, що слова «в принципі» не можуть тлумачитись таким чином, «що можуть бути ситуації, за яких виявлення порушення у цьому разі не матиме місця через те, що зазначений вище рівень суворості не був досягнутий» (§ 101). Це було пов'язано з тим, що «будь-яке посягання на гідність людини підриває саму сутність Конвенції» (*там само*), у зв'язку з існуванням особливо «тісного зв'язку» між поняттям поводження, що «принижує гідність», та «повагою до людської гідності» (§§ 89 і 90, а також згадані в цьому рішенні справи).

У висновку Суд виклав **нове формулювання застосовного принципу**: «будь-яка поведінка працівника правоохоронного органу по відношенню до особи, яка принижує її людську гідність, становить порушення статті 3 Конвенції. Зокрема, це стосується використання ними фізичної сили проти особи, коли це не було викликано суворою необхідністю внаслідок її власної поведінки, якими би не були при цьому наслідки для відповідної особи» (§ 101).

У підсумку, підхід, викладений в рішенні у справі «Буїд проти Бельгії» (*Bouyid v. Belgium*) [ВП], 2015, означає, що якщо заявник перебуває під повним контролем представників Держави, то для того, щоб визначити, чи потрапляє оскаржуване питання до сфери дії статті 3 Конвенції, Суд під час розгляду питання має зосередитись на оцінці необхідності, а не суворості, якому було піддано заявника. Якщо поводження не вважається суворо необхідним, то воно становить

поводження, що принижує гідність, а отже, є порушенням статті 3 Конвенції (§§ 111 і 112; див. також рішення у справі «Перков проти Хорватії» (*Perkov v. Croatia*), 2022, § 31).

Чи зберігає тест на досягнення мінімального рівня суворості актуальність у справах, у яких застосовується підхід, викладений в рішенні у справі «Буїд проти Бельгії» (*Bouyid v. Belgium*)?

Тест на досягнення мінімального рівня суворості зберігатиме свою актуальність у справах, де такого поведження зазнавав заявник, котрий перебував під повним контролем представників Держави, якщо Суд також має намір зробити крок уперед і охарактеризувати це поведження як нелюдське поведження або катування («Юсів проти Литви» (*Yusiv v. Lithuania*), 2016, §§ 61-62; «P.P. і P.D. проти Словаччини» (*R.R. and R.D. v. Slovakia*), 2020, §§ 160-161; «М.Б. та інші проти Словаччини (№ 2)» (*M.B. and Others v. Slovakia (no. 2)*), 2023, § 74; «Лапунов проти Росії» (*Lapunov v. Russia*), 2023, §§ 107-110).

Варті уваги приклади застосування принципу, розробленого в рішенні у справі «Буїд проти Бельгії» (*Bouyid v. Belgium*)

- «А.П. проти Словаччини» (*A.P. v. Slovakia*), 2020 – за результатами оцінки того, чи застосована фізична сила була «суворо необхідною», Суд дійшов висновку, що при завданні ляпасу під час арешту було досягнуто «мінімального рівня суворості» (§§ 59-63). Беручи до уваги вразливість неповнолітнього заявника та професіоналізм працівників поліції, Суд вирішив, що навіть якщо заявник плюнув у них або намагався вдарити кулаком, застосування сили не було суворо необхідним (§ 62).
- «Праньїч-М-Лукич проти Боснії та Герцеговини» (*Pranjić-M-Lukić v. Bosnia and Herzegovina*), 2020 – Суд постановив, що в конкретних обставинах справи використання кайданків (коли заявника силою доправили на примусову психіатричну та психологічну експертизу під час кримінального провадження проти нього) не було викликано суворою необхідністю внаслідок його поведінки. Тримання в кайданках принизило людську гідність заявника і було принизливим як таке (§ 82).
- «Захаров і Варжабетян проти Росії» (*Zakharov and Varzhabetyan v. Russia*), 2020 – Суд постановив, що застосування поліцією фізичної сили під час розгону політичного мітингу не було суворо необхідним, оскільки заявники брали участь у мирному зібранні. Суд надав особливого значення тому факту, що травми було завдано, коли заявники перебували в зоні проведення правоохоронними органами операції, під час якої вони вдалися до застосування сили з метою придушення масового заворушення. Суд постановив, що застосування сили принизило гідність заявників, а отже, становило поведження, що принижує гідність (§§ 70-74).
- «Рот проти Німеччини» (*Roth v. Germany*), 2020 – Суд постановив, що неодноразові обшуки заявника з роздяганням перед та після зустрічей з відвідувачами у в'язниці не мали жодної законної мети та призводили до надмірного приниження. Отже, обшуки принижували людську гідність заявника і становили поведження, що принижує гідність, згідно зі статтею 3 (§ 72).
- «Навальний і Гунько проти Росії» (*Navalnyy and Gunko v. Russia*), 2020 – виявивши, що заявник не чинив опору під час арешту у громадському місці та подальшого доправлення до відділку поліції, Суд постановив, що силове викручування руки заявника працівником поліції під час цих подій не було викликано суворою необхідністю внаслідок власної поведінки заявника. Суд постановив, що таке застосування сили принизило людську гідність заявника і становило поведження, що принижує гідність (§§ 43-48).

- [«Ілієві та Ганчеві проти Болгарії» \(*Ilievi and Ganchevi v. Bulgaria*\)](#), 2021 – де Суд застосував тест за справою «Буїд» (*Vouyid*) у контексті обшуку та домашнього арешту. Суд визнав надмірними дії працівників поліції щодо двох заявників (підозрюваних), але натомість встановив, що дії працівників поліції щодо трьох заявниць (членів сімей), які мали дуже короткочасний та стриманий характер, були пропорційними поведінці заявниць (§§ 52-57 і §§ 58-62).

Подальші посилання

Посібники з судової практики:

- [Посібник із судової практики Європейської конвенції з прав людини - Масові протести \[Guide on Mass Protests\]](#)
- [Посібник із судової практики Європейської конвенції з прав людини - Права ув'язнених \[Guide on Prisoners' Rights\]](#)

КЛЮЧОВІ ПОСИЛАННЯ ІЗ СУДОВОЇ ПРАКТИКИ

Провідна справа:

- [«Буїд проти Бельгії» \(*Bouyid v. Belgium*\)](#) [ВП], № 23380/09, ЄСПЛ 28 вересня 2015 року (порушення статті 3 (матеріальний та процесуальний аспекти)).

Інші справи:

- [«Шакір Качмаз проти Туреччини» \(*Şakir Kaçmaz v. Turkey*\)](#), № 8077/08, 10 листопада 2015 року (відсутність порушення статті 3 (матеріальний аспект) щодо жорстокого поводження під час тримання під вартою; порушення статті 3 (матеріальний аспект) щодо застосування сили під час арешту; порушення статті 3 (процесуальний аспекти));
- [«Карацет проти Республіки Молдова» \(*Caracet v. the Republic of Moldova*\)](#), № 16031/10, 16 лютого 2016 року (порушення статті 3 (матеріальний та процесуальний аспекти));
- [«Залян та інші проти Вірменії» \(*Zalyan and Others v. Armenia*\)](#), №№ 36894/04 та 3521/07, 17 березня 2016 року (відсутність порушення статті 3 (матеріальний аспект), порушення статті 3 (процесуальний аспекти));
- [«Казан проти Румунії» \(*Cazan v. Romania*\)](#), № 30050/12, 05 квітня 2016 року (порушення статті 3 (матеріальний та процесуальний аспекти));
- [«Балаєвс проти Латвії» \(*Balajevs v. Latvia*\)](#), № 8347/07, 28 квітня 2016 року (порушення статті 3 (матеріальний та процесуальний аспекти));
- [«Eğitim ve Bilim Emekçileri Sendikası та інші проти Туреччини» \(*Eğitim ve Bilim Emekçileri Sendikası and Others v. Turkey*\)](#), № 20347/07, 05 липня 2016 року (порушення статті 3 (матеріальний та процесуальний аспекти));
- [«Гедрімас проти Литви» \(*Gedrimas v. Lithuania*\)](#), № 21048/12, 12 липня 2016 року (порушення статті 3 (матеріальний та процесуальний аспекти));
- [«Юсів проти Литви» \(*Yusiv v. Lithuania*\)](#), № 55894/13, 04 жовтня 2016 року (порушення статті 3 (матеріальний та процесуальний аспекти));
- [«Барахоєв проти Росії» \(*Barakhoyev v. Russia*\)](#), № 8516/08, 17 січня 2017 року (порушення статті 3 (матеріальний та процесуальний аспекти));
- [«Жердєв проти України» \(*Zherdev v. Ukraine*\)](#), № 34015/07, 27 квітня 2017 року (порушення статті 3 (матеріальний та процесуальний аспекти));
- [«А.П. проти Словаччини» \(*A.P. v. Slovakia*\)](#), № 10465/17, 28 січня 2020 року (порушення статті 3 (матеріальний та процесуальний аспекти));
- [«Кастеллані проти Франції» \(*Castellani v. France*\)](#), № 43207/16, 30 квітня 2020 року (порушення статті 3 (матеріальний аспект));
- [«Греміна проти Росії» \(*Gremina v. Russia*\)](#), № 17054/08, 26 травня 2020 року (порушення статті 3 (матеріальний та процесуальний аспекти));
- [«Пранїч-М-Лукич проти Боснії та Герцеговини» \(*Pranjić-M-Lukić v. Bosnia and Herzegovina*\)](#), № 4938/16, 02 червня 2020 року (порушення статті 3 (матеріальний аспект));
- [«Міту проти Республіки Молдови» \(*Mitu v. the Republic of Moldova*\)](#), № 23524/14, 30 червня 2020 року (порушення статті 3 (матеріальний та процесуальний аспекти));
- [«Р.Р. і Р.Д. проти Словаччини» \(*R.R. and R.D. v. Slovakia*\)](#), № 20649/18, 01 вересня 2020 року (порушення статті 3 (матеріальний та процесуальний аспекти); порушення статті 14 у поєднанні зі статтею 3);

- [«Агдгомелашвілі та Джапарідзе проти Грузії» \(*Aghdgomelashvili and Japaridze v. Georgia*\)](#), № 7224/11, 08 жовтня 2020 року (порушення статті 3 (матеріальний та процесуальний аспекти) у поєднанні зі статтею 14);
- [«Захаров і Варжабетян проти Росії» \(*Zakharov and Varzhabetyan v. Russia*\)](#), №№ 35880/14 і 75926/17, 13 жовтня 2020 року (порушення статті 3 (матеріальний та процесуальний аспекти));
- [«Рот проти Німеччини» \(*Roth v. Germany*\)](#), №№ 6780/18 і 30776/18, 22 жовтня 2020 року (порушення статті 3 (матеріальний аспект));
- [«Навальний і Гунько проти Росії» \(*Navalnyy and Gunko v. Russia*\)](#), № 75186/12, 10 листопада 2020 року (порушення статті 3 (матеріальний аспект));
- [«Акін проти Туреччини» \(*Akin v. Turkey*\)](#), № 58026/12, 17 листопада 2020 року (порушення статті 3 (матеріальний та процесуальний аспекти));
- [«Шморгунов та інші проти України» \(*Shmorgunov and Others v. Ukraine*\)](#), №№ 15367/14 та 13 інших, 21 січня 2021 року (порушення статті 3 (матеріальний та процесуальний аспекти));
- [«Жличич проти Сербії» \(*Zličić v. Serbia*\)](#), № 73313/17 і 20143/19, 26 січня 2021 року (порушення статті 3 (матеріальний та процесуальний аспекти));
- [«Ілієві та Ганчеві проти Болгарії» \(*Ilievi and Ganchevi v. Bulgaria*\)](#), №№ 69154/11 і 69163/11, 08 червня 2021 року (порушення статті 3 (матеріальний аспект); відсутність порушення статті 3 (матеріальний аспект));
- [«Адзигітова та інші проти Росії» \(*Adzhigitova and Others v. Russia*\)](#), №№ 40165/07 і 2593/08, 22 червня 2021 року (порушення статті 3 (матеріальний та процесуальний аспекти));
- [«Докукіни проти Росії» \(*Dokukiny v. Russia*\)](#), № 1223/12, 24 травня 2022 року (порушення статті 3 (матеріальний та процесуальний аспекти));
- [«Г.М. та інші проти Угорщини» \(*H.M. and Others v. Hungary*\)](#), № 38967/17, 02 червня 2022 року (порушення статті 3 (матеріальний аспект));
- [«Скорупа проти Польщі» \(*Skorupa v. Poland*\)](#), № 44153/15, 16 червня 2022 року (порушення статті 3 (матеріальний та процесуальний аспекти));
- [«Перков проти Хорватії» \(*Perkov v. Croatia*\)](#), № 33754/16, 20 вересня 2022 року (відсутність порушення статті 3 (матеріальний аспект); порушення статті 3 (процесуальний аспект));
- [«М.Б. та інші проти Словаччини \(№ 2\)» \(*M.B. and Others v. Slovakia \(No. 2\)*\)](#), №. 63962/19, 07 лютого 2023 року (порушення статті 3 (процесуальний та матеріальний аспекти); відсутність порушення статті 14 у поєднанні зі статтею 3 (матеріальний аспект); порушення статті 14 у поєднанні зі статтею 3 (процесуальний аспект));
- [«Лапунов проти Росії» \(*Lapunov v. Russia*\)](#), № 28834/19, 12 вересня 2023 року (порушення статті 3 (матеріальний та процесуальний аспекти); порушення статті 14 у поєднанні зі статтею 3).